

10 דקות של עיון - סוכות

פרק ד: שיעורה המינימאלי של הסוכה - סוכה ללא שולחן?

הרב ישי אנגלמן

עסקנו עד כה בשני כיוונים עיקריים להבנת עניינה של מצוות הישיבה בסוכה. כיוון אחד הדגיש את העניין שסוכה היא דירת ארעי שמלמדת על הארעיות של האדם בעולם והתלות שלו בה', והכיוון השני הדגיש את עניינה של הסוכה כדירת קבע המבטאת מעין משכן פרטי שהאדם בונה לו ומחליף את ביתו הרגיל, כדי לסמן את שאיפותיו לשבת בבית ה' כל ימי חייו.

ננסה בפרק זה לראות כיוון נוסף דרך מחלוקת בית שמאי ובית הלל שנחלקו בשיעורה המינימאלי של הסוכה. לפי בית שמאי שיעורה המינימאלי הוא שבעה טפחים על שבעה טפחים, ולפי בית הלל שיעורה הוא ששה טפחים על ששה טפחים. הגמרא בסוכה (ג, א) מסבירה שיסוד המחלוקת הוא בשאלה אם די באפשרות להכניס לסוכה את ראשו ורובו של האדם, לפי בית הלל, או שנצרך עבור כשרות הסוכה, לפי בית שמאי, שתהיה אפשרות גם להכניס לסוכה את שולחנו של האדם.

הסבר זה מעמיד אותנו, ככל הנראה, על יסוד המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל במהותה של מצוות הישיבה בסוכה, הרבה מעבר למחלוקת הטכנית ביחס לגודלה המינימאלי של הסוכה.

נראה שדבריהם של בית הלל, שלא נפסקו להלכה, כפי שמציינת הגמרא, הם נגד הברייתא המובאת בגמרא בסוכה:

תשבו כעין תדורו. מכאן אמרו: כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד?
היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה,
ומשנן בסוכה.

(סוכה כח, ב)

הסוכה היא דירת ארעי, אך בסוכות האדם צריך לדור בסוכה כאילו היא דירת הקבע שלו. נראה, שלפי בית הלל דברים אלו אינם אפשריים - אין צורך במקום אפילו לרהיט הכי בסיסי בסוכה כמו השולחן, והיכן יניח את כל הכלים שהברייתא אומרת להעלות לסוכה?!

אמנם, ההלכה שנפסקה כבית שמאי מלמדת אותנו שאין הסוכה היא רק מקום טכני שנכנסים אליו אלא היא צריכה לשמש כדירה ממש של האדם. אכן בעל העיטור מציין שבית הלל חולקים על כל הדרשה של "תשבו כעין תדורו". בית שמאי, אומר העיטור, "סברי תשבו כעין תדורו ובעינן מקום ישיבה ואכילה, וראשו ורובו ליישובו ושולחנו לאכילה, ובית הלל סברי ישיבה לחודא בעינן". לפי העיטור אין אפילו חיוב לאכול בסוכה לפי בית הלל, אין לו לאדם אלא להיכנס לסוכה, אך הסוכה היא לא מקום האכילה של האדם.

מה משמעותה של שיטת בית הלל, לפיה אין הסוכה משמשת כדירה כלל, והכניסה אליה היא אולי רגעית ואולי יותר מכך, אך אין היא דירתו של האדם? נראה שאפשר להעלות הבנה נוספת במהותה של מצוות הסוכה לפי בית הלל. הסוכה היא אכן איננה דירתו של האדם, בניגוד לשיטת בית שמאי שסוברים שיש להפוך את הסוכה לבית. האדם לא נדרש לעזוב את ביתו אלא עליו להעמיד סוכה ליד ביתו. בסוכה זו הוא עושה פעולות שונות, אך אין היא ביתו – היא ליד ביתו. המטרה של הסוכה היא אחרת לגמרי – האדם אוסף אל הבית את כל מה שהוא גידל במהלך השנה ואסף בתקופת האסיף, אך הוא לא מסתגר בבית. מדי פעם הוא יוצא אל הסוכה שמזכירה לו את העולם הטבעי – "באספך מגרנך ומיקבך" – פסולת הגורן והיקב ממנה עשוי סכך הסוכה. הוא נזכר מי עשה לו את כל החיל הזה, מי נתן לו את כל היבול שגדל, הוא זוכר מאיפה הגיעה הברכה והוא מודה לקב"ה על כל שאסף ועל כל היבול שגדל. אולי גם מצווה האדם לצאת החוצה, אל מי שנמצא בחוץ, וכפי שה' בירך אותו בכל השפע הוא מצווה לברך בו גם אחרים. ייתכן שלפי זה בית הלל הם אלו שמצליחים לממש באופן מלא יותר את ייעודה של מצוות הסוכה, כפי שמופיע בפרשת ראה:

חג הסוכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבעת ימים תחג לה' - להיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' - להיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח:

(דברים טז, יג-טו)

בתוך כל השפע שה' ברך בו את האדם הוא מצווה לצאת אל החלשים והמסכנים שבחוץ ולשמוח יחד איתם, ודווקא כך לברך את ה' ולהודות לו. אמנם, אין היציאה הזו מחייבת התנתקות מהבית, היא לא מחייבת להפוך את הסוכה לבית חלופי – כל זה יכול להתקיים בזמן שיש לאדם סוכה קטנה ליד ביתו אליה הוא יוצא מדי פעם וחוזר לבית.

כמובן, בית שמאי חולקים מכל וכל על התפיסה הזו והם סוברים שהסוכה צריכה להפוך לביתו של האדם – בין אם בצורה הקיצונית של ר' אליעזר שראינו בפרק הקודם, לשיטתו הסוכה הופכת למשכן, ובין אם באופן אחר בו הסוכה הופכת להיות ביתו הארעי של האדם לשם תחושת התלות בה' והארעיות בעולם.

אולי מתוך הבנה זו של יסוד מחלוקת בית שמאי ובית הלל ניתן להבין דבר נוסף. מבואר בגמרא בסוכה (ג, א) שבית הלל ובית שמאי נחלקו בשתי מחלוקות, שנראות במבט ראשון כשתי מחלוקות נפרדות. מחלוקת אחת היא המחלוקת בה עסקנו כעת, והמחלוקת השנייה היא מה דינו של אדם שישב בסוכה גדולה, שיש בה שיעור סוכה לכולי עלמא, והוא יושב בסוכה ושולחנו בביתו (סוכה כח, א). לדעת בית שמאי הדבר אסור, שמא ימשך האדם

כל הזכויות שמורות ©

אחר שולחנו, ולפי בית הלל מותר ואין חשש שמא יימשך אדם אחר שולחנו. לכאורה מדובר במחלוקת אחרת לגמרי העוסקת בגזרה מדרבנן שאינה קשורה למחלוקת לגבי שיעורה המינימאלי של הסוכה. אמנם, מספר ראשונים – ביניהם הרי"ף, הרמב"ם וגם השולחן ערוך (אורח חיים תרלד) – סברו שגם במחלוקת השנייה של גזרה שמא יימשך אחר שולחנו נפסקה ההלכה כבית שמאי, על אף שאין על כך אף אמירה מפורשת בגמרא. הם הבינו שהיות שפוסקים כבית שמאי בעניין גודלה של הסוכה – גם בעניין הגזרה שמא יימשך אחר שולחנו פוסקים כבית שמאי. נראה שהקשר בין המחלוקות הוא ביחס לאופי ישיבתו של האדם בסוכה. לפי בית שמאי אדם היושב בסוכה באמת זקוק לשולחן, שכן חלק מעניינה של הישיבה בסוכה הוא האכילה בסוכה, ולכן גם יש חשש שמא יימשך אחר שולחנו, אך לפי בית הלל אין סיבה אמיתית שיימשך אחר שולחנו, שכן אין אופיה של הישיבה בסוכה כולל בתוכה אכילה בסוכה, אלא רק שהות מינימאלית כלשהי.

ייתכן שבכך ניתן להבין, לסיום, משפט שאמרו זקני בית שמאי לזקני בית הלל ביחס לגזרה שמא יימשך אחר שולחנו, וכל הראשונים התקשו בהבנתו. כאשר זקני בית שמאי וזקני בית הלל הלכו לבקר את ר' יוחנן בן החורנית ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, אמרו לו זקני בית שמאי:

אם כן היית נוהג – לא קיימת מצות סוכה מימך.

(סוכה כח, א)

התקשו הראשונים במשפט זה – כיצד ייתכן שרק מפני שלא קיים גזרה דרבנן, לא קיים מצוות ישיבה בסוכה מימך? באמת ישנה שיטה מחודשת מאד של בעלי התוספות בתחילת המסכת (ג, א ד"ה דאמר), שאם אדם לא קיים מצווה עם כל גזרות החכמים הדבר נחשב שלא קיים את המצווה מדאורייתא. שיטה זו הינה מחודשת ביותר, אך לאור דברינו עתה נראה שניתן להסביר באופן פשוט יותר. אם ר' יוחנן בן החורנית, אומרים בית שמאי, נהג לשבת כל ימיו כשראשו ורובו בסוכה ושולחנו בביתו – הוא לא קיים מצוות סוכה מימך, שכן כל אופי הישיבה שלו הוא שונה – ישיבתו אינה בבחינת תשבו כעין תדורו, אין הסוכה משמשת כביתו בימי החג. אמנם מדובר בגזרה דרבנן, אך היא מבטאת את תפיסת היסוד ביחס לכלל הישיבה בסוכה, ואם הוא לא קיים את הגזרה הזו, סימן שכל ישיבתו לא הייתה תואמת את הקביעה "תשבו כעין תדורו" והוא פספס את כל עניינה של המצווה – "אם כן היית נוהג – לא קיימת מצוות סוכה מימך".